

בדואים: זכויות - בתנאי שתגורו איפה שאומרים לכם

עשרות אלפי בני אדם מתגוררים בלמעלה משלושים כפרים בלתי מוכרים בשטחי הנגב, הקיימים כבר עשרות בשנים, חלקם עוד מהימים שלפני קום המדינה. חלקם יושבים על אדמותיהם ההיסטוריות, וחלקם חיים בשטחים שאליהם הועברו על-ידי השלטונות לפני עשרות שנים. המדינה מסרבת להכיר בכפרים אלו ולהסדירם תכנונית ומוניציפלית, ומכנה אותם ואת תושביהם "הפזורה". לדידה, מדובר בהתיישבות בלתי חוקית שיש לפנות ולרכז את תושביה ביישובים קיימים. בהיעדר תכנון, כל בנייה בכפרים אלה מתבצעת ללא היתר, ותושביהם חיים תחת איום מתמיד של הריסת קורת גגם ושל נקיטת סנקציות פליליות נוספות נגדם. מאחר שמדובר ביישובים שאינם מוכרים, המדינה מסרבת לספק לתושביהם את השירותים ואת התשתיות הבסיסיים ביותר, כגון תשתיות מים וביוב, כבישים, חיבור לקווי טלפון ולמערכת החשמל, וכן אינה מעניקה להם זכויות בנייה כחוק. גם שירותי החינוך, הרווחה והבריאות ופתרונות התעסוקה בכפרים הבלתי מוכרים מוגבלים ביותר. במציאות זו מתקיימת פגיעה מתמשכת בזכויות היסוד של התושבים - לבריאות, לחינוך, לדיור, לכבוד ולשוויון.

המדינה מעמידה את אזרחיה תושבי הכפרים הבלתי מוכרים בפני בררה של אחת משתיים: המשך מגורים ביישוביהם בתנאים מחפירים; או עקירה מיישוביהם הכפריים אל אחת משבע העיירות שהקימה המדינה והפכו למוקדי עוני ואבטלה, או אל מספר מצומצם של יישובים כפריים שהוכרו בשנים האחרונות במסגרת המועצה האזורית אבו-בסמה, תוך ויתור על אדמותיהם ועל דרך חייהם הכפרית-מסורתית.

בדצמבר 2008 פרסמה הוועדה להסדרת ההתיישבות הערבית בנגב בראשות שופט בית המשפט העליון בדימוס אליעזר גולדברג (ועדת גולדברג) את המלצותיה.⁶⁹ מבחינה הצהרתית, נכללות בדוח הוועדה כמה אמירות חשובות, חלקן תקדימיות. הוועדה מכירה בכך שמדיניותה של ישראל במהלך השנים כלפי האזרחים הערבים הבדואים בנגב הייתה בלתי ראויה, ומכירה בהיותם של האזרחים הערבים - הגרים על אדמותיהם ההיסטוריות או על אדמות שהועברו אליהן על ידי הרשויות - תושבי הנגב, ולא "פולשים". הוועדה ממליצה למדינה להכיר בכפרים הקיימים ולהכשיר את הבנייה שבשטחם, שנעשתה - בלית בררה - ללא היתר. עם זאת, המלצותיה המעשיות של הוועדה עלולות להוביל להמשך אותו העוול שהיא מתייחסת אליו.⁷⁰ בדוח הוועדה חסרה המלצה חד-משמעית באשר לדרך מימוש ההכרה בכפרים ספציפיים, ולעיקרון הראוי של ההכרה המתואר בו סייגים רבים, שחלקם עלול לעכב ממושכות את מהלכי ההכרה או אף להכשילם; כך, למשל, מותנית ההכרה בכפרים בכך שתעלה בקנה אחד עם תכנית המתאר הקיימת, אלא שזו מתעלמת מרבים מהכפרים. נוסף על כך, אין בדוח הוועדה המלצות ברורות באשר למימוש הליכי השיתוף בתכנון, וחסרות בו המלצות קונקרטיות באשר להבטחת שירותים ותשתיות ולהצאת הפיתוח הכלכלי.⁷¹

69 דוח הוועדה באתר משרד הבינוי והשיכון:

<http://www.moch.gov.il/Moch/VariousPages/DochVaadaHetiashbutBeduit.htm>

70 ראו: חסין אל-ריפאיעה, **תגובה לדו"ח הוועדה להסדרת ההתיישבות הבדואים, המועצה האזורית לכפרים הבלתי מוכרים בנגב**, 28.12.08, הוגשה לראש הממשלה, לשר הפנים ולשר השיכון. המסמך פורסם באתר העיתון אח'באר אלנקב, http://www.akhbarna.com/upload_file/6088421235722138.pdf

71 גם בסוגיית תביעות הבעלות על הקרקע - הצהרות לחוד והמלצות לחוד. הוועדה מציינת כי לפי סקר שערכו הבריטים, עיבדו הבדואים ב-1943 שני מיליון דונם בנגב. לאחר כיבוש הנגב ב-1948 נעקרו חלק גדול מהבדואים שנותרו בנגב מאדמותיהם, והועברו בהוראת השלטונות ל"אזור הסייג" - אזור שמצוי ברובו בין באר שבע, ערד, ירחם ודימונה. מתוך שני מיליון הדונם שעיבדו לפני שכבשה ישראל את הנגב, תבעו הבדואים שנותרו בו בעלות על פחות מ-800,000 דונם, (שהם, לפי חישובינו, כ-6% מאדמות הנגב). לתביעות אלו מעולם לא היה סיכוי, קבעה הוועדה, כיוון שדנו בהן לפי הדין העותומאני והדין הישראלי, שזרים לדפוס

הממשלה אישרה את המלצות ועדת גולדברג, והקימה ועדה ליישומן בראשות אהוד פראוור, ראש האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה. המלצות ועדת פראוור טרם פורסמו, אולם ההיסטוריה של הטיפול בנושא הכפרים הבלתי מוכרים ובסוגיית התושבים הבדואים בנגב, המתאפיינת, בין השאר, בריבוי רשויות, ועדות וגופים ובשפע של החלטות שאינן מקימות,⁷² מעוררת חשש שגם הקביעות החיוביות שבדוח ועדת גולדברג לא יחוללו שינוי אמיתי.

העברת הבעלות המסורתית של החברה הבדואית. פחות מ-600,000 דונם (שהם, לפי חישובינו, קצת יותר מ-4% מאדמות הנגב) עדיין נתבעים היום על-ידי הבדואים (דוח ועדת גולדברג, עמ' 19-8, ה"ש 69 לעיל). הוועדה מציעה להכיר רק בחלק קטן מאדמות אלה, וגם לפי ההסדר החדש שהיא מציעה ינושלו רוב בעלי הקרקעות מחלק ניכר מאדמותיהם. בנוגע לסוגיית התביעות על הקרקעות, טוענת המועצה האזורית לכפרים הבלתי מוכרים בנגב (בתגובה לדוח, ה"ש 70 לעיל), הוועדה מציעה לשעתק אחדים מהמנגנונים ומהשיטות שכשלו בעבר, ואף מוסיפה עליהם מנגנוני אפליה חדשים.

72 לניתוח המדיניות של ממשלות ישראל בנושא במהלך השנים ראו: שלמה סבירסקי ויעל חסון, **אזרחים שקופים: מדיניות הממשלה כלפי הבדואים בנגב, מידע על שוויון**, גיליון מס' 14, ספטמבר 2005, **מרכז אדוה**, <http://www.adva.org/UserFiles/File/bedouimreport.pdf>

ועדת גולדברג עצמה מציינת, תחת הכותרת "ועדות ועוד ועדות": "לא נימנה את כל הוועדות שהציעו בעבר פתרונות ליישוב הבדואים בנגב. ריבוי הוועדות לא הביא לשינוי של ממש בנושא שלשמו הוקמו, הן לא השאירו את רישומיהן וכמעט שלא נשתנה דבר בעקבותיהן". ראו דוח ועדת גולדברג, עמ' 19, ה"ש 69 לעיל.